

M. MUNTEANU

INFORMAȚIILE DATE DE OVIDIU DESPRE POPULAȚIA TERITORIULUI RURAL AL DOBROGEI ÎN COMPARAȚIE CU ALTE IZVOARE DOCUMENTARE.

Despre autenticitatea informațiilor transmise de Ovidiu în cele două opere din exil, *Tristia* și *Epistulae ex Ponto*, s-a discutat în nenumărate rînduri, apreciindu-se în general spontaneitatea și veridicitatea lor¹. Așa cum s-a remarcat nu lipsesc nici exagerările poetului, menite a-i ușura pedeapsa exilului, fapt ce implică utilizarea cu precauție a unora dintre informații². Cu toate acestea cunoașterea directă a realităților de la Dunărea de Jos este evidentă la Ovidiu. Referindu-ne la un singur domeniu, cel politic, Ovidiu este cel care ne transmite că „Regiunea aceasta a intrat foarte de curînd sub jurisdicția ausonică...”³, că orașele grecești erau supravegheate de un comandant al litoralului, pontic⁴, iar restul teritoriului Dobrogei era sub controlul regilor odrîși⁵.

O atenție deosebită a acordat poetul problemei populațiilor din Dobrogea și de la nord de Istru⁶, de care depindea liniștea pe pămîntul exilului său. De aceea informațiile în legătură cu cei ce viețuiau dincolo de zidurile cetății Tomis, în teritoriul rural al Dobrogei, sînt mai numeroase decît referirile la noii săi concetățeni⁷.

¹ N. Lascu, *Pămîntul și vechii locuitori ai țării noastre în opera din exil a lui Ovidiu*, în vol. *Publius Ovidius Naso*, București, 1957, p. 119—191. R. Vulpe, *Ovidio nella città dell'esilio*, în *Studi Ovidiani*, Roma, 1959, p. 42—43. V. Buescu, *Trois aspects „roumains” d'Ovide*, în *Atti del Convegno internazionale Ovidiano, Sulmona*, 1958, Roma, 1959, p. 238. Y. Bouynot, *Misère et grandeur de l'exil*, *ibidem*, p. 235—236.

² E. Lozovan, *Réalités pontiques et nécessités littéraires chez Ovide*, *ibidem*, p. 355—375; *idem*, *Ovide et le bilinguisme*, în *Ovidiana*, Paris, 1958, p. 396—397. N. Herescu, *Ovide, le gétique*, în *Atti...*, Roma, 1959, p. 57. D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, București, 1965, p. 293, 297.

³ *Tristia*, II, 199: „Heac est Ausonio sub iure novissima...”, traducerea aici și în continuare după: Vl. Iliescu, V. Popescu, Gh. Ștefan, *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964.

⁴ *Tristia*, IV, 7, 1—54. D. M. Pippidi, *DID*, I, p. 300; R. Vulpe, *Din istoria Dobrogei*, vol. II, București, 1968, p. 45, nota 96: despre *Ex Ponto*, IV, 9, 119.

⁵ *Ex Ponto*, I, 8, 15—19; IV, 7, 25; II, 9, 38 și 79; Tacit, *Annales*, II, 64. D. M. Pippidi, *DID*, I, p. 301—306; R. Vulpe, *DID*, II, p. 46—48.

⁶ Problema minuțios tratată de N. Lascu, *op. cit.*, *passim*.

⁷ R. Vulpe, *Ovidio nella città dell'esilio*, p. 43.

Pământul Dobrogei — „unde Istrul cel larg se unește cu apele mării”⁸ era locuit din vechime de geți⁹. Poetul transmite salutări, „din țara geților”¹⁰, ogoarele sînt getice¹¹, conviețuiește deci „printre geți”¹². Geții sînt întîlniți pretutindeni, în imediata apropiere a Tomisului și în interiorul acestuia :

„Deși în acest loc sînt amestecați greci și geți,

țărîmul ține mai mult de geții nedomoliți”¹³

Poetul îi știa locuind pînă departe deoarece vorbește de :

„țărîmul care unește pe geți cu cruzii sarmați...”¹⁴

Mai periculoși erau însă cei de dincolo de Istru — „fluviu din care beau geții cei nesupuși pe deplin”¹⁵, care amenințau adeseori pămîntul dobrogean¹⁶.

Dînd amănunte prețioase despre geți¹⁷, Ovidiu nu precizează în mod direct felul în care erau organizați¹⁸. Ni-i închipuim însă pe acei „agricultori”¹⁹, care posedau : „bogății mici, ca la țară : vite și care ce scîrție”²⁰, ca fiind locuitorii unor sate.

Aproximativ contemporan cu Ovidiu a fost Strabon²¹, ale cărui relatări despre regiunile noastre sînt dintre cele mai prețioase. Bun cunoscător al geto-dacilor²², el precizează că : „Geții sînt cei care se întind spre Pont și spre răsărit”²³ sau amintește de „Partea inferioară a fluviului, pînă în Pont, de-a lungul căreia trăiesc geții”²⁴. Vorbind de re-

⁸ Tristia, V, 7, 2 : „*latus ubi aequoreis additur Hister aquis*”.

⁹ R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 48—50.

¹⁰ Tristia, V, 13, 1 : „*e Getico*” ; I, 5, 62 ; V, 1, 1 ; *Ex Ponto*, I, 1, 1—2 ; III, 7, 19 ; IV, 4, 8.

¹¹ *Ex Ponto*, I, 9, 45 : „*...Geticis... ab arvis...*”.

¹² Tristia, III, 9, 4 : „*inque Getis...*” ; V, 5, 28 ; V, 12, 10 ; *Ex Ponto*, II, 10, 50 ; cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 130.

¹³ Tristia, V, 7, 11—12 : „*Mixta sit haec quamvis inter Graecosque Gestasque a male pacatis plus trahit ora Getis*”. Tristia, V, 10, 29—30 ; S. Lambrino, *Tomis, cité gréco-gète chez Ovide, în Ovidiana*, Paris, 1958, p. 379—390 ; R. Vulpe, *DID*, II, p. 38, nota 61. C. Scorpan, *Prezența și continuitatea getică la Tomis și Callatis, în SCIV*, 1970, nr. 1, p. 65—95. D. M. Pippidi, *DID*, I, p. 297.

¹⁴ Tristia, V, 3, 8 : „*iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis*”.

¹⁵ *Ex Ponto*, III, 4, 92 : „*non bene pacatis flumina pota Getis*” ; II, 2, 3.

¹⁶ Tristia, II, 191—192 ; III, 10, 53—66 ; *Ex Ponto*, I, 2, 81—82 ; 107—108 ; I, 7, 12 ; I, 8, 1—20 ; II, 1, 66—67 ; III, 5, 45, IV, 7, 1—54 ; IV, 9, 78—80. Cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 184—191 ; D. M. Pippidi, *DID*, I, p. 293, 298 ; R. Vulpe, *DID*, II, p. 37, nota 50.

¹⁷ N. Lascu, *op. cit.*, *passim*.

¹⁸ Despre „războinicii” geți din Tomis : cf. S. Lambrino, *op. cit.*, p. 381—388. R. Vulpe, *DID*, II, p. 38, nota 61.

¹⁹ *Ex Ponto*, III, 8, 6 : „*hostis ab agricola vix sinit illa fodi*”.

²⁰ Tristia, III, 10, 59 : „*ruris opes parvae, pecus et stridentia plaustra*”.

²¹ M. Dubois, *Examen de la Géographie de Strabon*, Paris, 1891, p. 75 și 90 : cartea a VII-a rețușată după 17 e.n. E. Honigsmann, în RE, IV, z.r. Stuttgart, 1932, p. 90 : în anul 7 î.e.n. terminată opera ; Vl. Iliescu, în *Izvoare privind istoria României*, p. 217 : în anul 18 e.n.

²² Strabon, *Geographia*, VII, 3, 2 ; 3, 12.

²³ *Ibidem*, VII, 3, 12 : „Γέτας μὲν τοὺς πρὸς τὸν Πόντον κεκλημένους καὶ πρὸς τὴν ἕω...”

²⁴ *Ibidem*, VII, 3, 13 : τὰ δὲ κάτω μέγρι τοῦ Πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἰστρὸν.

giunea de dincolo de Haemus, Strabon arată că : „După scordisci, de-a lungul Istrului, vin tribalii și misii...”²⁵, vecinii de la sud-vest ai geților²⁶. Afară de aceștia el mai amintește că „crobizii și așa-zișii trogloditi locuiesc pe teritoriul ce se întinde mai sus de Callatis, Tomis și Histria”²⁷, iar în deltă cunoștea tribul bastarnic al peucinelor²⁸.

Pomponius Mela se referă, credem, tot la momentul dependenței teritoriilor noastre de regatul odris, deoarece vorbește de Tracia ca „mărginindu-se dintr-o parte cu Istru și din alta cu marea”²⁹. În ce privește locuitorii arată că „Tracia este locuită de un singur neam de oameni, tracii, avînd fiecare alt nume și alte obiceiuri”³⁰, precizare importantă dacă o raportăm la cele douăzeci și două de „populații” amintite de Strabon în Tracia³¹. Dintre „traci” Pomponius Mela îi enumeră mai întîi pe geți — „cu totul gata să înfrunte moartea”³².

Pliniu cel Bătrîn înfățișează și el situația de după crearea provinciei Moesia³³ și înainte de crearea provinciei romane Tracia, deoarece precizează că hotarele acesteia erau „la miazănoapte Istru la răsărit Pontul” sau în alt loc : „Tracia începe la malul Pontului, unde se varsă fluviul Istru”³⁴. Vorbind despre locuitori Pliniu arată și el că „Partea opusă, înclinată, spre Dunăre este locuită de moesi, geți...”³⁵, cunoscîndu-i în Dobrogea și pe sciții „plugari”³⁶.

Indicații mult mai exacte ne dă Ptolemeu care cunoștea așezarea provinciei Moesia Inferior, arătînd că „se mărginește la apus cu aceea parte a râului Ciabrus despre care am vorbit ; la miazăzi, cu partea Tra-

²⁵ *Ibidem*, VII, 5, 12 : „μετὰ δὲ τὴν τῶν Σκορδίσκων χώραν παρὰ μὲν τὸν Ἰστρὸν ἢ τῶν Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν ἔστιν...”

²⁶ *Moesii* : Strabon, I, 1, 10 ; VII, 3, 2 ; 3—4 ; 3, 10 ; 3, 13 ; 5, 12. Pliniu cel Bătrîn, III, 26 (29) 149 ; IV, 1, 3 ; IV, 11 (18) 41 ; Appian, *Hist. rom.*, 3, 8 ; *idem*, *Illyrica*, 6, 15 ; 29, 84 ; 30, 85 ; Dio Cassius, LI, 22, 7 ; 23, 2 ; 27, 1. *Tribalii* : Strabon, VII, 5, 11 ; 12 ; Pliniu cel Bătrîn, III, 26 (29) 149 ; IV, 1, 3 ; Ptolemeu, III, 10, 4 ; Appian, *Illyrica*, 3, 5 ; Arrian, *Anabasis*, I, 1, 4 ; 2, 1 ; Dio Cass., LI, 22, 6 ; 23, 2 ; 27, 1.

²⁷ Strabon, VII, 5, 12 : „ὑπεροικοῦσι δ' οὗτοι τε καὶ Κρόβυζοι καὶ οἱ τρωγλοδῦται λεγόμενοι τῶν περὶ Κάλλάτιν καὶ Τομέα καὶ Ἰστρὸν τόπων”.

²⁸ *Ibidem*, VII, 3, 15 ; 3, 17.

²⁹ Pomponius Mela, II, 2, 16 : „His Thracia..., qua latera agit Histro pelagique contigitur”.

³⁰ *Ibidem*, II, 2, 18 : „Una gens Thraces habitant, aliis aliisque praediti et nominibus et moribus”.

³¹ Strabon, VII, fragm. 47 : „Ἔστι δ' ἡ Θράκη σύμπασα ἐκδυεῖν καὶ εἰκοσι ἐθνῶν συνεστῶσα”.

³² Pomponius Mela, II, 2, 18 : „...et paratissimi ad mortem, Getae utique”.

³³ Pliniu cel Bătrîn, III, 26 (29) 149. Despre începuturile provinciei Moesia : R. Vulpe, *DID*, II, p. 43, nota 81.

³⁴ *Ibidem*, IV, 11 (18) 42 : „Ita finit Hister a septentrione, ab ortu Pontus...” 44 : „Namque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Hister amnis inmergitur...”.

³⁵ *Ibidem*, IV, 11 (18) 41 : „Aversa eius et in Histrum deversa Moesi, Getae, Aedi, Scaugdae, Clariaeque...” aceștia din urmă probabili corali, cf. R. Vulpe, *DID*, II, p. 40, nota 66.

³⁶ *Ibidem*, IV, 11(18) 44, vezi *infra*.

ciei de peste muntele Haemus de la râul Ciabrus pînă la Pont“³⁷. În ce privește locuitorii Ptolemeu repetă în parte informațiile lui Strabon³⁸ spunînd : „Ținuturile din partea de apus a Moesiei Inferioare sînt locuite de tribali, iar cele răsăritene — mai jos de gura Peuce — de troglodiți, iar gurile de peucini. Ținuturile de lingă Pont le ocupă crobisii“³⁹.

Faptul că datele celor doi geografi concordă în bună parte ne face să credem că în ceea ce privește populația Ptolemeu înfățișează o situație anterioară creerii provinciei Moesia Inferior. Spre deosebire de Strabon, Ptolemeu mai adaugă : „Mai sus de aceștia [crobisi n.n.] se află oinesii și obulensii. Ținuturile așezate însă la mijloc sînt locuite de dimensi și piarensi“⁴⁰.

Nici Strabon, nici Ptolemeu nu dau vreun calificativ etnicoanelor transmise (la plural)⁴¹. Așa cum am arătat Strabon amintește în Tracia douăzeci și două de ἔθνη⁴², referindu-se cu siguranță la etnicoanele transmise de el⁴³. Analizînd accepțiunea termenului ἔθνος la Strabon observăm că este folosit pentru a indica originea, neamul : „Μυσων ἔθνος Θρακίου“⁴⁴, sau în altă parte „coralii, besii, o parte din maidi și danteleți. Toate aceste neamuri...“ (...ἔθνη)⁴⁵. În același sens îl întîlnim și la alți autori printre care și Filostrat, care amintește de „neamurile getice“ (τὰ Γετικὰ ἔθνη)⁴⁶. Referindu-ne, deci, numai la regiunea Dunării de Jos, putem considera că etnicoanele transmise de Strabon — Ptolemeu sînt numele unor seminții getice (la origine triburi) găsite de romani aici⁴⁷. Ne ajută în mod expres afirmațiile lui Ovidiu în legătură cu geții dobrogeni, amintite mai sus.

Folosindu-ne de informațiile autorilor citați am avea în Dobrogea următoarea situație : între Histria și Tomis pe *troglo-diți*, ai căror nume nu este un etnicon, ci vine de la felul habritației⁴⁸, între Tomis și

³⁷ Ptolemeu, III, 10, 4 : Ἡ κάτω Μυσία περιορίζεται ἀπὸ μὲν δύσεως τῷ εἰρημένῳ μέρει τοῦ Κιάβρου ποταμοῦ ἀπὸ δὲ Μεσημβρίας Θράκης μέρει τῷ ἀπὸ τοῦ Κιάβρου ὑπὲρ τὸν Αἰμῶν το ὄρος μέχρι τοῦ ἐπὶ τὸν Πόντον πέρατος.

³⁸ Strabon, VII, 5, 12.

³⁹ Ptolemeu, III, 10, 4 : „Κατέχουσι δὲ τῆς κάτω Μυσίας τὰ μὲν δυσμικὰ Τριβαλλοὶ τῶν δὲ ἀνατολικῶν τὰ μὲν ὑπὸ τὸ στόμα τὴν Πεύκην Τρογλοδοῦται, τὰ δὲ στόματα Πευκίνοι τὰ δὲ πρὸς τῷ Πόντῳ Κρόβυζοι...“

⁴⁰ Ibidem : καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς Οἰνῆνσιοι καὶ Ὀβουλῆνσιοι, τὰ δὲ μετὰ Διμήνσιοι καὶ Πιάρῆνσιοι.

⁴¹ R. Florescu, *Agricultura în Dobrogea la începutul stăpînirii romane*, în „SCIV“, VII, 1956, nr. 3—4, p. 376 și urm.

⁴² Supra nota 31.

⁴³ R. Florescu, *op. cit.*, p. 377, nota 2.

⁴⁴ Strabon, I, 1, 10.

⁴⁵ Ibidem, VII, 5, 12 : „Κόραλλοι καὶ Βέσσοι καὶ Μαίδων τινὲς καὶ Δανθηλητῶν“; VII, 3, 2 ; 3, 13.

⁴⁶ Filostrat, *Viețile sofistilor*, I, 7, 3 ; Appian, *Illyrica*, 4, 8 ; Herodian (Grammaticul) cartea a III-a, I, 62, 9 ; Dio Cass., LI, 27, 3.

⁴⁷ R. Florescu, *op. cit.*, p. 379 : aceste etnicoane ar putea să ilustreze și un început de organizare teritorială, în timpul stăpînirii odrise.

⁴⁸ Ibidem, p. 383 ; D. M. Pippidi, *Note de lectură*, în *Studii clasice*, VIII, 1966, p. 235 ; Pliniu cel Bătrîn, IV, 12, 80.

Callatis, *crobisii*, amintiți de mult timp în izvoare⁴⁹, în nord-vestul Dobrogei *obulensii*, sub aceștia *oinensii*⁵⁰ iar în partea centrală și sudică este locuită de *dimensi* și *piarensi*.

Prezența geților în epoca romană este ilustrată de curînd de descoperirile arheologice, e adevărat puține încă, ca urmare a unor cercetări speciale, ca în așezarea de la Bugeac⁵¹ sau în necropola de la Enisala⁵², dar suficiente în urma unor sondaje și cercetări de suprafață ca la : Sinoe⁵³, Tariverde⁵⁴, Ovidiu, Tașaul, Schitu, Tuzla, Limanu⁵⁵, M. Viteazul⁵⁶, Runcu, Valul lui Traian, Gîrlița⁵⁷, Niculițel⁵⁸ și Somova⁵⁹, precum și în orașe⁶⁰. Amintim de asemenea cunoscuta problemă a moștenirii autohtone în toponimie⁶¹ și onomastică⁶², fără a putea să ne oprim aici asupra ei.

După geți, Ovidiu îi amintește mai adeseori pe sarmați. Înainte de sosirea sa aici știa că se îndreaptă spre „pămîntul sarmaților”⁶³, apreciere ce o menține și după aceea⁶⁴, deoarece amintea de recentii dușmani ai Imperiului — sarmații — subliniind astfel nesiguranța în care se afla. Cu toate acestea Ovidiu cunoștea situația reală, deoarece îi plasează pe sarmați la nord de Istru⁶⁵ și amintește de ramura acestora, iazigii⁶⁶, care împreună cu alte neamuri treceau adeseori fluviul⁶⁷. To-

⁴⁹ Hecateu, la Stephanos din Bizanț, fr. 170 ; Herodot, IV, 49 ; Ps. Skymnos, 745 și urm. Herodian (Gramaticul) VI, I, 144, 3. R. Vulpe, *HAD*, p. 49, nota 2 ; *idem*, *DID* II, harta III : la N de *Haemus*.

⁵⁰ R. Florescu, *op. cit.*, p. 383.

⁵¹ C. Scorpan, *Săpăturile arheologice din așezarea getică de la Bugeac — Valea lui Marinciu, în Pontice*, II, 1969, p. 43 ; *idem*, *Aspecte ale continuității și romanizării băștinașilor din Dobrogea în lumina recentelor cercetări, în Pontica*, III, 1970, p. 139.

⁵² M. Babeș, în *SCIV*, XXII, 1971, nr. 1, p. 19—45.

⁵³ Șantierul Histria, în *SCIV*, IV, 1953, nr. 1—2, p. 136.

⁵⁴ Șantierul Histria, în *SCIV*, III, 1952, p. 271 ; Șantierul Histria, în *SCIV*, IV, 1953, nr. 1—2, p. 133.

⁵⁵ C. Scorpan, *op. cit.*, p. 150, 160.

⁵⁶ *Idem*, *Imitații getice după opaițe greco-romane, în Pontice*, II, 1969, p. 253—367.

⁵⁷ *Idem*, în *Pontica*, III, p. 148—150, 160.

⁵⁸ Șantierul Dinogetia, în *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 182—183, fig. 20.

⁵⁹ Gh. Ștefan, în *Studii și referate privind istoria României*, I, p. 37.

⁶⁰ C. Scorpan, în *SCIV*, XXI, 1970, I, p. 65—95 ; *idem*, în *Pontica*, III, 1970, p. 142—145, 156 : Histria, Dinogetia, Tropaeum Traiani, Sacidava.

⁶¹ R. Vulpe, *HAD*, p. 190.

⁶² V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, în *BCMI*, IV, 1911, p. 28 și urm. ; R. Vulpe, *HAD*, p. 190—191 ; I. I. Russu, *Despre populația istrieană în sec. II e.n. în legătură cu un catalogus fragmentar, în SCIV*, IX, 1958, 1, p. 50—54.

⁶³ *Tristia*, I, 2, 82 : „Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt”.

⁶⁴ *Tristia*, I, 8, 39—40 ; IV, 8, 16 ; V, 1, 13 ; 3, 8 ; *Ex Ponto*, I, 2, 60 ; III, 8, 8 ; IV, 10, 38 ; cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 128—129.

⁶⁵ *Tristia*, IV, 10, 110 ; II, 197—198 ; Florus, IV, 12, 20. R. Vulpe, *HAD*, p. 105, nota 2 ; D. M. Pippidi, *DID*, I, p. 293, notele 24—26.

⁶⁶ *Ex Ponto*, I, 2, 79 ; IV, 7, 9—10 ; *Tristia*, II, 191—192.

⁶⁷ *Tristia*, III, 12, 29—30 ; *Ex Ponto*, I, 2, 81—82 ; 3, 60 ; *Tristia*, II, 191—192, cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 83 ; Dio Cass, LIV, 20, 3 ; LV, 30, 4 ; V. Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 92 și urm. ; R. Vulpe, *Ovidio nella città dell'esilio*, p. 56.

tuși în câteva rînduri poetul pare a vorbi de sarmați ca aflîndu-se în imediata vecinătate, alături de geți. Spunea despre el că se află „printre sarmați și geți”⁶⁸ sau în alt loc se întreba :

„Citi-vor oare poeziile mele sarmații sau geții ?”⁶⁹ Sugestivă este situația cînd îi amintește pe sarmați, alături de geți și bessii, pe care-i considera locuitori ai pămîntului dobrogean :

„Mă înconjoară sarmații, neam de oameni sălbatici, și geții”⁷⁰.

De altfel este singura dată cînd îi pomeneste ca *gens*, în restul cazurilor numele lor figurează fie împreună cu cel al geților, fie ca un adjectiv-epitet. Situațiile în care sînt amintiți aceștia sînt puțin semnificative, poetul referindu-se probabil la grupuri sarmatice restrînte, rămase cu prilejul nenumăratelor incursiuni⁷¹, presupunere întărită și de afirmațiile sale că a învățat limba sarmatică⁷².

Strabon confirmă într-un fel măturile lui Ovidiu⁷³. El îi amintește „pe sciți și pe sarmați care-și duc traiul în care. Aceste neamuri, ca și bastarnii, sînt astăzi amestecate cu tracii — mai ales cu cei de dincolo de Istru, dar și cu cei de dincoace”⁷⁴. Tot Strabon precizează : „Ba chiar, acei de dincolo de Istru — și anume sciții, bastarnii și sarmații—, după ce îi învingeau, treceau fluviul o dată cu cei alungați de ei, statornicindu-se chiar, unii dintre aceștia, fie în insule, fie în Tracia”⁷⁵.

Pătrunderea acestor grupuri sarmatice nu putea fi decît sporadică, iar întărirea stăpînirii romane la Dunăre va reduce considerabil astfel de posibilități. Descoperirile arheologice, încă foarte puține, ca cele de la Histria⁷⁶, Tomis și Bugeac⁷⁷, ilustrează mai degrabă o penetrație sporadică, decît o populație sarmatică permanentă pe teritoriul Dobrogei.

Ovidiu, fiind încredințat la început că „Sciția” e țara în care e trimis⁷⁸, va numi în repetate rînduri regiunea (marea, litoralul, Istrul)

⁶⁸ *Tristia*, III, 3, 6 : *inter Sauromatas esse Getasque putes ?* ; III, 3, 63 ; R. Vulpe, *op. cit.*, p. 48.

⁶⁹ *Tristia*, IV, 1, 94 : *An mea Sauromatae scripta Getaeque legent ? Ex Pontica*, I, 2, 60.

⁷⁰ *Tristia*, III, 10, 5 : *Sauromatae cingunt, fera gens Bessique Getaeque*.

⁷¹ N. Lascu, *op. cit.*, p. 156—157. R. Vulpe, *DID*, II, p. 39 : referiri la congenerii lor sciți.

⁷² *Ex Pontica*, III, 2, 40.

⁷³ N. Lascu, *Notizie di Ovidio sui geto-daci*, în *Maia*, N.S., X, 1958, Fasc. IV, p. 312.

⁷⁴ Strabon, VII, 3, 2 : „οἵπερ εἰσὶν οἱ ἀμάξιοι Σκύθαι καὶ Σαρμάται. καὶ γὰρ νῦν ἀναμείκται ταῦτα τὰ ἔθνη τοῖς θρᾶξι καὶ τὰ βασταρνικά, μᾶλλον μὲν τοῖς ἐκτὸς Ἰστροῦ ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐντός.”

⁷⁵ *Idem*, VII, 3, 13 : „τῶν πλησιωχρόνων ἐς τοὺς ἀσθενεστέρους ἐξαναστάντων, τῶν μὲν ἐκ τῆς περαιᾶς Σκυθῶν καὶ Βασταρῶν καὶ Σαρματῶν ἐπικρατούντων πολλάκις ὥστε καὶ ἐπιδιαινεῖν τοῖς ἐξελαθεῖσι καὶ καταμένειν τινὰς αὐτῶν ἢ ἐν ταῖς νήσοις ἢν τῇ θρᾶκι.” VII, 3, 17. De asemenea, Solinus, 10, 7 ; 23.

⁷⁶ P. Alexandrescu, în *Materiale*, V, 1959, p. 307, fig. 7 c ; *idem* în *Histria*, II, 1967, p. 281.

⁷⁷ C. Scorpan, în *SCIV*, XXI, nr. 1, 1970, p. 93 ; *idem*, în *Pontica*, III, 1970, p. 143.

⁷⁸ *Tristia*, I, 3, 61 : „.....Scythia est, quo mittimur inquam”, 8, 39—40 ; III, 2, 1 ; 11, 55 ; IV, 6, 5.

scitice⁷⁹. Dar ca și în cazul sarmaților va ajunge la cunoașterea adevăratei poziții geografice a Sciției spunînd :

„Este un ținut în Sciția — strămoșii l-au numit Taurida, care nu-i așa departe de pămîntul getic“⁸⁰.

De data aceasta calificativul „scitic“ este motivat de prezența unei enclave scitice în Dobrogea. Populația scitică este amintită de poet numai în trei rînduri, mărturii ca acestea : „Este de față norodul scitic“⁸¹, lasă impresia că i-a cunoscut. Dat fiind cunoștințele sale de limbă sarmatică și propriile afirmații despre asemănările dintre cele două neamuri, ne fac să credem că-i înțelegea pe sciți⁸².

S-a presupus, pe bună dreptate, că unele din afirmațiile lui Ovidiu în legătură cu sarmații se refereau la sciți⁸³, din motive lesne de înțeles și anume, cunoscuta lume scitică impresiona mai puțin decît sarmații.

Mărturii prețioase în legătură cu sciții găsim la Strabon. El este cel care ne spune că : „Datorită mulțimii locuitorilor de acolo — care au trecut peste Tyras și Istru și s-au așezat în ținutul de dincolo —, o bună parte din Tracia s-a numit și ea Sciția Mică“⁸⁴. Tot el amintește că acestora, „tracii le-au dat pămînt...“⁸⁵ și anume „sciților agricultori“.

Tot atît de prețioase sînt mărturiile lui Pliniu cel Bătrîn, care amintește de „sciții vecini cu Pontul“⁸⁶ și anume „sciții“ porecliți „plugari“, care locuiau teritoriul de la sud de Callatis, enumerînd orașele lor⁸⁷.

Enclava scitică, în perioada de care ne ocupăm, își pierduse mult din importanță, sfîrșind prin a se integra populației locale⁸⁸.

Bessi sînt amintiți de Ovidiu în două rînduri, o dată alături de sarmați și geți :

„Mă înconjoară sarmații, neam de oameni sălbatici, bessi și geții“⁸⁹.

În altă parte bessi sînt amintiți numai alături de geți :

⁷⁹ *Tristia*, III, 4, 46; IV, 1, 45; III, 12, 51; V, 1, 21; 26, 18; V, 10, 14; *Ex Ponto*, I, 2, 110; II, 1, 3; 2, 122; cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 129.

⁸⁰ *Ex Ponto*, III, 2, 45—46: *Est locus in Scythia, Tauros dixere priores qui Getica longe non ita distat humo*. Cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 130.

⁸¹ *Tristia*, IV, 6, 47: „*Vulgus adest Scythicum*...“

⁸² *Ex Ponto*, III, 2, 40; 43—96; cf. N. Lascu, *op. cit.*, p. 159.

⁸³ R. Vulpe, *DID*, II, p. 39; *idem*; *Ovidio nella città dell'esilio*, p. 48—49. N. Lascu, *op. cit.*, p. 160.

⁸⁴ Strabon, VII, 4, 5. „*διὰ δὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐνθόνδε περαιουμένων τὸν τε Τύραν καὶ Ἰστρον καὶ ἐποικιούστων τὴν γῆν καὶ ταύτης οἰκ. ὀλίγη μικρά προσηγορεύθη Σκυθία*“.

⁸⁵ *Ibidem*, „...τῶν θρησκῶν τα μὲν τῇ βία...“, VII, 3, 2; 3, 13; 5, 1.

⁸⁶ Pliniu cel Bătrîn, III, 26 (29) 149: „*Pontoque contermini Scythae*“.

⁸⁷ *Ibidem*, IV, 11 (18) 44: „*Totum eum tractum Scythae Aroteres cognominati tenuere*“. Ps. Skymnos, 755. Arrian, *Fragmenta*, 72 (52); Solinus, 10, 6.

⁸⁸ R. Vulpe, *HAD*, p. 56—58; *idem*, *DID*, II, p. 39, nota 63.

⁸⁹ *Tristia*, III, 10, 5: „*Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque*“.

„Cît e de nenorocit să trăiască între bessii și geți“⁹⁰. Menționarea bessilor este o dovadă în plus a atenției cu care Ovidiu a înregistrat populațiile din jur. Bessii, traci colonizați în Dobrogea de curînd⁹¹, vor continua să fie menționați de celelalte izvoare numai în locul lor de baștină din Balcani⁹². Dar prezența lor în Dobrogea este bine ilustrată de documentele epigrafice din secolul al II-lea e.n.⁹³, confirmându-se încă odată știrile date de Ovidiu.

O altă populație amintită de poet sînt coralii, pe care-i plasează nu prea departe de locul exilului său :

„Cui aş putea citi aici scrierile mele decît coralilor blonzi și celorlalte triburi pe care le are Istrul cel barbar ?“⁹⁴

În alt loc Ovidiu subliniază ideea vecinătății acestora vorbind despre : „țărmurile prea apropiate de coralii îmbrăcați în piei“⁹⁵.

Amintindu-i pe corali Strabon este ceva mai precis spunînd : „Apoi cei care locuiesc de la poalele munților Haemus pînă la Pont, coralii, bessii“...⁹⁶, plasîndu-i deci mult mai la sud decît putem bănui la Ovidiu⁹⁷. Coralii sînt amintiți în izvoare într-un interval scurt, sec. I î.e.n. — sec. I e.n., fără să poată fi prea precis localizați, de asemenea nu știm despre ei dacă sînt traci sau de alt neam. Oricum prețioasa indicație a lui Ovidiu despre înfățișarea lor (*flavi*) a permis discuții în legătură cu originea lor⁹⁸.

În ce privește bastarnii, la fel ca și pe sarmați, Ovidiu îi plasează la nordul Istrului, ajungînd uneori pînă la fluviu :

„Pînă aici se întinde stăpînirea romană și pe țărmul stîng al Pontului Euxin ținuturile vecine le stăpînesc bastarnii și sarmații“⁹⁹.

⁹⁰ *Tristia*, IV, 1, 67 : *Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque*.

⁹¹ R. Vulpe, *DID*, II, p. 39, nota 65.

⁹² *Strabon*, VII, 5, 12 ; *Dio Cass.*, LI, 25, 5 ; LIV, 20, 2 ; 34, 5 ; *Solinus*, 10, 6 ; *Eutropius*, *Breviarium*, VI, 10.

⁹³ *CIL*, III, 14214²⁶. V. Pârvan, *Ulmetum*, II, 2 în *ARMSI*, XXXVI, 1914, p. 365, nr. 16 ; p. 344, nr. 8 ; *idem*, *Histria*, VII, în *ARMSI*, s. III, t. II, mem. I, 1923 : p. 55, nr. 46 ; p. 62, nr. 49 ; p. 67, nr. 50 ; p. 71, nr. 51 ; p. 74, nr. 52 ; *idem*, *Histria*, IV, în *ARMSI*, XXXVIII, 1916, p. 617, nr. 24. R. Vulpe, *HAD*, p. 108—109 ; *idem*, *DID*, II, p. 48 ; D. M. Pippidi, *DID*, I, p. 321.

⁹⁴ *Ex Ponto*, IV, 2, 37—38 : „*Hic mea cui recitem nisi flavis scripta Corallis quasque alias gentes barbarus Hister habet* ?“

⁹⁵ *Ex Ponto*, IV, 8, 83 : „*Litora pellitis nimium subiecta Corallis*“.

⁹⁶ *Strabon*, VII, 5, 12 : „...εἰθ' οἱ περὶ τὸν Αἴμον καὶ οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ οἰκοῦντες μέχρι τοῦ Πόντου Κόραλλοι καὶ Βέσσοι.“ R. Vulpe, *DID*, II, p. 40, nota 66.

⁹⁷ *Appian*, *Mitridates*, 69, 293 ; *Valerius Flaccus*, *Argonautica*, 6, 89—94 ; *Peripl. Ponti Euxini*, 16, 15 ; *Anonymus*, *Peripl. Ponti Euxini*, (*GGM*, I), p. 410. Probabil și *clariae* de la Pliniu, IV, 11, 41, cf. R. Vulpe, *DID*, II, p. 40, nota 66.

⁹⁸ R. Vulpe, *HAD*, p. 85 : celti, sarmați sau geți ; *idem*, *DID*, II, p. 40, nota 66 : „...o populație carpato-vistuliană, protoslavă sau germanică...“ (*Chr.* — J. Guyonvarch, *Le nom de Coralli*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 119—122 : numele lor celtic.

⁹⁹ *Tristia*, II, 197—198 : *Haectenues Euxini pars est Romana sinistri : proxima Basternae Sauromataeque tenent*“.

Strabon, care cunoștea împărțirea bastarnilor în triburi, spune despre acela al peucinilor că „locuiesc în insula Peuce din Istru“¹⁰⁰. Pliniu cel Bătrîn vorbește și el de „peucini, bastarni vecini cu dacii...“¹⁰¹. Ptolemeu, preluând informațiile lui Strabon, îi amintește pe peucini la gurile Istrului¹⁰². Deocamdată problema localizării acestora n-a fost pe deplin rezolvată : deși sînt plasați cu insistență de izvoare la gurile Dunării sau în imediata apropiere a acesteia¹⁰³, n-a fost constatată arheologic urma lor în aceste locuri¹⁰⁴.

Confruntarea știrilor transmise de Ovidiu cu alte izvoare documentare ne duce la concluzia că poetul exilat la Tomis a înfățișat în general cu exactitate problema populației Dobrogei în preajma cuceririi romane. Această comparație ne ajută în aceeași măsură să desprindem exagerările poetului care, printr-o interpretare singulară, ar duce la concluzii istorice greșite.

LES INFORMATIONS DUES A OVIDE SUR LA POPULATION DU TERRITOIRE RURAL DE LA DOBROUDJA, COMPARÉES À D'AUTRES SOURCES DOCUMENTAIRES

Résumé

L'étude compare les informations données par Ovide dans ses deux oeuvres d'exil, *Tristia* et *Epistulae ex Ponto*, à d'autres sources documentaires. Les affirmations réitérées du poète, selon lesquelles les Gètes étaient les habitants les plus nombreux de la terre de Dobroudja sont confirmées par Strabon (VII, 3, 12, 13), Pomponius Mela (II, 2, 18), Plinie l'Ancien (IV, 11 (18) 41) et Ptolémée (III, 10, 4). La présence des Gètes à l'époque romaine est illustrée aussi par les découvertes archéologiques comme celles de Bugeac, d'Enisala, Sinoc, Tariverde, etc.

Les affirmations d'Ovide sur la présence des Sarmates en Scythia Minor (*Tristia* III, 3, 6 ; 10, 5 ; IV, 1, 94) sont confirmées, dans une certaine mesure, par Strabon, qui parle de l'établissement de quelques Sarmates au sud du fleuve (VII, 3, 2 ; 3, 13) ; il ne s'agit donc que de la pénétration de quelques groupes restreints, au cours des expéditions.

Les affirmations d'Ovide sur les Scythes sont plus exactes (*ex Ponto*, III, 2, 40—46 ; *Tristia*, IV, 6, 47). Elles sont confirmées par Strabon (VII, 4, 5 ; 3, 2 ; 3, 13) et par Plinie l'Ancien (III, 26 (29) 149 ; IV, 11 (18) 44). En fait, dans cette période l'enclave scythe était en voie d'intégration dans la population locale.

Ovidé présente les Scythes comme des habitants de la Dobroudja, tout comme les Besses (*Tristia*, III, 10, 5 ; IV, 1, 67) et les Coralli (*ex Ponto*, IV, 2, 37—38 ; 8, 83 ; ces derniers étant situés par Strabon plus au sud (VII, 5, 12).

Quant aux Bastarnes, Ovide les situe dans le voisinage du Danube (*Tristia*, II, 197—198), tout comme Strabon (VII, 3, 17), Ptolémée (III, 10, 4 ; 7), etc., affirmation qui n'a pas encore été attestée du point de vue archéologique.

On constate donc qu'en général, le poète exilé à Tomi a présenté assez exactement les populations de la région limitée par le Danube et la Mer Noire.

¹⁰⁰ Strabon, VII, 3, 17 : „οἱ δὲ τὴν Πεύκην κατὰ σχόντες ἐν τῷ Ἰπτρῷ νῆσον Πευκῶνοι ἐπὶ τῶν πλῶν“ VII, 3, 2 ; 3, 13 ; 3, 15.

¹⁰¹ Pliniu cel Bătrîn, IV, 14 (28) 100 : „...Peucini, Basternae, supra dictis contermini Dacis...“

¹⁰² Ptolemeu, III, 10, 4 ; 7.

¹⁰³ Tacit, *Germania*, 46, 1, Appian, *Illyrica*, 22, 65 ; idem, *Mitridates*, 15, 53.

¹⁰⁴ R. Vulpe, *DID*, II, p. 32—33, notele 34—39.

DIE NACHRICHTEN, DIE OVID ÜBER DIE LANDBEVÖLKERUNG DER DOBRUDSCHA ÜBERMITTELT, IM VERGLEICH ZU ANDEREN URKUNDLICHEN QUELLEN

Zusammenfassung

Das Studium stellt einen Vergleich an zwischen den Nachrichten, die Ovid in seinen beiden in der Verbannung geschriebenen Werken *Tristia* und *Epistulae ex Ponto* überliefert, und anderen urkundlichen Quellen. Die wiederholten Behauptungen des Poeten über die Goten als die zahlreichsten Bewohner des Gebietes der Dobrudscha werden auch von Strabo (VII, 3, 12, 13), Pomponius Mela (II, 2, 18), Plinius dem Älteren (IV, 11 (18) 41) und Ptolemäus (III, 10, 4) bestätigt. Die Anwesenheit der Geten zur römischen Zeit wird auch durch die archäologischen Funde wie z. B. diejenigen von Bugeac, Enisala, Sinoe, Tariverde usw. veranschaulicht.

Die Behauptungen Ovids über die Anwesenheit der Sarmathen in Kleinskythien (*Tristia*, III, 3, 6; 10, 5; IV, 1 94) werden verhältnismäßig von Strabo bestätigt, der darüber berichtet, daß einige von diesen sich südlich des Flusses niederlassen (VII, 3, 2; 3, 13), so daß es sich also um kleine Gruppen handelt, die anlässlich der Heerzüge eingedrungen sind.

Den Tatsachen entsprechender sind die Ausführungen Ovids über die Skythen (*Ex Ponto*, III, 2, 40—46; *Tristia*, IV, 6, 47), die Strabo (VII, 4, 5; 3, 2; 3, 13), Plinius der Ältere (III, 26 (29) 149; IV, 11 (18) 44) bestätigen, da die Skythenvölkerschaft zu der Zeit eigentlich im Begriff war sich der Ortsbevölkerung anzugleichen.

Ovid gibt auch die Bessen als Bewohner der Dobrudscha an (*Tristia*, III, 10, 5; IV, 1, 67), ebenso wie die Koranen (*Ex Ponto*, IV, 2, 37—38; 8, 83), die Strabo weiter südlich erwähnte (VII, 5, 12).

Die Bastarner führt Ovid in der Nähe der Donau an (*Tristia*, II, 197—198) ebenso wie Strabo (VII, 3, 17), Ptolemäus (III, 10, 4; 7) usw. was archäologisch noch nicht bestätigt wurde.

Es läßt sich also feststellen, daß der nach Tomis verbannte Dichter Ovid die Völkerschaften zwischen Donau und Schwarzem Meer im allgemeinen genau dargestellt hat.